

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

A svéd népfőiskola.

A háború gyökeres változást idézett elő a falusi nép műveltségének, művelődési mozgalmainak megítélésében. Ma már nemcsak a művelődés rajongója, de a legszámítóbbról üzletember is belátja, hogy a kisgazda ismeretköre, világnézetének teljessége és az ezen alapuló üzleti élelmesség éppen olyan fontos tényezője a többtermelésnek s így a középosztály és a városi lakosság jobb ellátásának, mint ahogy a fronton lévő tisztnak nagyobb biztonságot nyújt minden védőárokknál az a körülmény, ha szakaszának vagy századának értelmes katonái a veszedelmet felismerik, a járőrszolgálatban értékes jelentéseket szereznek és a veszély pillanatában sem vesznek el úgy a fejüket, mint az analfabéták. Ez a megismerés a háború után elkövetkezendő nehéz gazdasági viszonyok között is biztos utat mutat a háború által előidézett súlyos közterhek, valutáris nehézségek és az általános drágaság enyhítésére. Oly országban, ahol az ekével hasznosított földtalaj nagy része kisüzem, ahol az állatállomány túlnyomó része a kisgazdái, ahol kertészeti gazdálkodást csak kisüzemben folytatnak az emberek, nem lehet közömbös, hogy önálló termelőink a helyzet magaslátán álló művelt emberek-e vagy tudatlan analfabéták. A többtermelésnek fontos tényezője nemcsak az az uradalmi gazdasági, aki ezer holdakat irányít, hanem az a másfél millió kisgazda is, aki egy-két mm. piacra szánt gabonájából kialakult 10—15 millió mm. kenyérmaggal Magyarország egész városi fogyasztását képes ellátni.

De ha ez az igazság ma már megdönthetetlen minden gondolkodó magyar fő előtt, kevésbé egyeznek meg arra nézve, hogy a többtermelésre miként kell a magyar földművest megtanítani. A legtöbb vélemény, és igen illetékes tényezők is osztoznak ebben, amellettszól, hogy a többtermelés szempontjából elég a kisgazdát és mezei munkást csupán üzemtechnikai ismeretekre oktatni, ha a kisgazda jól tud szántani, vetni, nemesített vetőmagot, műtrágyát, gazdasági gépeket alkalmaz, akkor az országra nézve igen mindegy, hogy egyé-

ismerettel rendelkezik-e vagy sem, sőt a legtöbben merev ellenségei annak, hogy a kiscgazda állampolgári ismereteket is megszerezhessen. Alig néhány közcgazdánk van, különösen a szövctkezeti irodalom művelői, akik reámutatva ama szoros kapcsolatra, mely Dánia általános műveltséget nyújtó népfőiskolái, másrészt az állattenyésztő-, tej- és tojásértékesítő szövctkezetek és Dánia gazdasági fellendülése között fennforog, a magyar földműves nép műveltségi színvonalának általános emelése mellett törnek pálcát. A dán földművesiskola semmivel sem rosszabb, mint a hasonló némét, osztrák, francia vagy magyar intézmény, gazdasági hatása mégis eltörpül amögött, amit az általános műveltséget nyújtó népfőiskolák produkálnak, bár itt a gazdasági ismereteket csak korlátolt mértékben tanítják. Amikor Dánia a schlezwig-holsteini háborúban legvirágzóbb tartományait elvesztette és a nemzeti tönkrejutás szélén állott, mezőgazdasági termelésének alapja a növénytermesztés volt. A dán földművesiskolák megtanították a kiscgazdát arra, hogy ha 5 cm-rel mélyebben szánt, nemesített vetőmagot alkalmaz, műtrágyát használ, termése megkétszereződik, mondjuk egy tonna földön az eddigi 5 mm helyett 10 mm gabonát termel. Az átlagos kiscgazda, akinek mindössze 5 tonna földje van, megfogadta a földművesiskola tanítását és tetemes befektetéssel és nagy kockázattal termelt mindig csak a felvett példához arányosítva a számítást és a légkedvezőbb esélyeket véve figyelembe, 25 mm gabonával többet. Ez pedig annyit jelent, hogy addigi 500 dán korona jövedelme 1000 koronára emelkedett. Igen fényes eredmény és boldogok lehetnének, ha Magyarországon is sikerülne ezt elérni. Azonban ez a jövedelem-szaporodás korántsem volt elég a kiscgazda-család megélhetésére, mert föld kevés volt, a családtagok száma pedig örvendetesen gyarapodott. Akkor jött a népfőiskola, amely nem arra tanította a kiscgazdát, hogyan pepecseljen a földjével, hanem állampolgári nevelés útján, amelynek lényeges része volt a közcgazdasági oktatás is, megtanította arra, hogy piaci terményével önállóan tudjon bánni, megtanította a kínálkozó alkalmak felismerésére, hogy ezekhez irányítsa a termelést. Más szóval a jobbágyfelszabadítás, amely addig csak jogilag történt meg, de gazdaságilag nem, most vált teljessé, minthogy a földesuri jogkör leglényegesebb része, t. i. a háztartási fölöslegek összegyűjtése és önálló piaci értékesítése (tized, kilenced), továbbá a vetéscforgás meghatározása (nyomásos gazdasági rendszer) e főiskolai oktatás révén jutott a kiscgazdák tudatos hatalma alá. És az eredmény mi lett? Az az öttonnas kiscgazdaság, amely szemtermelés mellett gazdaságilag szakképzett vezetőjének csak ezer koronát tudott biztosítani, a szövctkezeti állattenyésztés, húsértékesítés stb. útján évente tej-termelésből behozott ezer koronát, sertésstenyésztésből másik ezret és a növendékállatok értékesítéséből

a harmadik ezret. Szóval a jövedelmet nemcsak megkészszerzte, de meghatszorozta, sőt sok helyütt megtízszerezte. Dánia mezőgazdaságát pedig egészen átalakította háztartás számára termelő családi gazdaságból piac számára termelő modern mezőgazdasággá. A kisgazda már nem esett többé kétségbe földjének kicsiny volta miatt, nem fente az ekevasat a szomszéd birtokára, mert tudta, hogy kicsiny területen is a mezőgazdaság különböző termelési ágazatainak helyes megválasztása révén meg lehet élni, sőt vagyont lehet szerezni. Dánia területének $\frac{1}{3}$ -része a 60-as évek elején lápos, mocsaras sivatag volt. Egyes kiváló mezőgazdák nemzeti szégyennek hirdették ezt az állapotot, de a technikai tudás, az egyesek jóakarata semmit nem használ, ha a jövőben és saját erejükben bizó telepesek nem támogatják terveiknek végrehajtását. A népfőiskolák hallgatóiból kerültek ki azok a bátor úttörők, akik a dán kormánynak és a dán gazdasági egyesületeknek talajjavító munkálatai nyomán új területeket foglaltak a nemzeti termelés számára és ma ezeken a területeken nemcsak családjuk jólétét biztosítják, hanem a nemzeti vagyont és jövedelmet is jelentékenyen gyarapítják.

Igen, de a dán példával szemben eddig mindig az volt az ellenvetés, hogy az angol fogyasztó-piac közelsége nélkül az intenzív mezőgazdasági kultúra nem lett volna képes kialakulni. Következésképpen tehát a dán népfőiskolának eme gazdasági alap nélkül aligha lett volna olyan nagy hatása a dán földműves nép gazdasági fejlődésére. Ez a súlyos érv, amely a németországi szociáldemokrata-párt agrár vitáiban is szerepelt, abba a kellemetlen helyzetbe juttatta a dán népfőiskola barátait, hogy bizonyítás helyett a «hiszem, mert így van» álláspontjára helyezkedjenek. *Hildebrandt* könyve ¹ erre a vitára előreláthatólag pontot tesz és ez ennek a munkának igazi jelentősége. Hiszen a skandináv népfőiskoláról, mint önmagáért lévő művelődési intézményről írtak ennél átfogóbb és alaposabb munkákat is. Ott vannak *Frieberg*nek klasszikus munkái, ott van *Lembkén*ek füzetecskéje stb. stb. De *Hildebrandt*t, aki munkájának előszavából s bevezető részéből is kitétszően, képzett közgazda, akaratlanul arra a kérdésre adott feleletet, hogy az olyan ország, melynek termelési és értékesítési viszonyai egészen mások, mint Dániáé, ugyanezzel az oktatási intézménnyel hasonlóan kedvező eredményeket tud-e elérni vagy sem. És a felelet a népfőiskolára nézve határozottan előnyös. A svéd földműves nép Dániától lényegesen eltérő gazdasági viszonyok között, amelyek feltűnően hasonlítanak a magyarországi viszonyokhoz, a

¹ *Dr. Else Hildebrandt*: Die schwedische Volkshochschule. Ihre politischen und sozialen Grundlagen. Berlin, 1916. Heymann, XVI+155 l. 4 Mark.

lehető legkedvezőbb művelődési és gazdasági eredményeket érte el ezzel az iskolával. Mi volt a siker titka? Az, hogy ez az iskola nem kulturális cifraság, hanem mélyen gyökerezik a svéd parasztosztály szükségleteiben. A kezdeményezés is a svéd parasztság egyesületeiből indult ki, ezek küldöttek ki 1867-ben egy bizottságot Dániába, hogy az a népfőiskolát tanulmányozza és 1868 őszén a malmói gazdasági egyesület nyitotta meg Hvilanban az első népfőiskolát. A népfőiskolai mozgalomnak Svédországban a gazdapárt, amely ma is az uralkodó család leghívebb támasza, volt a legfőbb pártfogója és ennek a segítségével jutott meglehetősen tekintélyes állami támogatáshoz, amely azonban korántsem teszi fölöslegessé a gazdasági egyesületek anyagi és erkölcsi támogatását. Az ipar- és a munkáspárt sok ideig, ha nem is ellenségesen, de közönbösen állt a népfőiskolával szemben, amely egyenesen a parasztság művelődési igényeihez igazodó intézmény volt. Végül azonban be kellett látniok, hogyha valamely társadalmi osztály komoly művelő munkát végez és tagjainak műveltségi szintjét jelentékenyen emeli, a többi társadalmi osztály pedig hasonló műveltséget nem ad tagjainak, ez a tudásban rejlő túlsúly előbb-utóbb társadalmi, sőt politikai téren is érvényesülni fog. Ezért azután a svéd szocialista párt *Brunnsvikben* felállított az igari munkások számára is egy népfőiskolát, mely eleinte mint szónokképző pártiskola működött. A szociáldemokrata pártvezetőség néhány parlamenti tagja vállalta el az előadói tisztet, a hallgatóság pedig a szociáldemokrata párt ifjúsági csoportjából alakult ki, mely egészen közel állott a francia szindikalistákhoz, szóval a legtúlzóbb irányokat követte. A műveltségnek azonban csodálatos, átalakító hatása van, néhány évi működés után a pártiskolából művelő intézmény lett, úgy, hogy ma a tanári karban minden világnézet képviselve van s a hevesvérű fiatalok a szabad vélemény-nyilvánítás és a tanulási szabadság révén eddigi szűk látókörétől szabadulva, megértőbb lesz más meggyőződés és más társadalmi osztályok életigényei iránt is. Else Hildebrandt érdekesen vázolja ezt a folyamatot, leírván a brunnsviki népfőiskola belső szervezetét és működését. Mi azonban ezen a téren őt nem követhetjük, mert teljesen hamis képet nyerne olvasónk a svéd népfőiskoláról, valamint Hildebrandt könyvéről is, ha 45 svéd népfőiskola típusos szervezete helyett, az egy kivételnek bővebb leírásával zavarnánk össze a fogalmakat. Meggyőződésünk szerint ugyanis az ipari munkások oktatásánál sokkal jobb módszer az angol university extension, mint a skandináv népfőiskola, mely a földművelő-nép gazdasági üzembeosztásához, téli munkaszünetéhez alkalmazkodik, ami viszont a munkának elviselhetetlen megszakítása lenne az ipari munkásság kereső tevékenységére nézve. Magyarországon az ipari munkásság iskolán-kívüli oktatását

angol rendszer szerint alapozták meg. Ez a rendszer, kisebb hézagoktól eltekintve, kitűnően bevált és ezért kár lenne más rendszerre áttérni. Viszont fokozott mértékben szükséges, hogy a dán és svéd rendszerű népfőiskolát, a kisgazda és mezőgazdasági munkásosztály iskolatípusát behatóan tanulmányozzuk, miután 20 meddő évnek a kísérletei vannak mögöttünk, amelyekkel az angol rendszerű szabadoktatást a falusi nép továbbképzésének betetőzéseül akartuk alkalmazni.

A svéd népfőiskola külső szervezete Hildebrandt szerint a következőképpen jön létre: az iskola jövőbeli székhelye körül a kisgazdák úgynevezett jótálló egyesületet alkotnak, kötelezik magukat az iskola fenntartásához szükséges tagdíjak fizetésére. Az egyesület tehát az iskola fenntartója, annak gazdasági, de főleg pénzügyi vezetése az egyesületi tagok közül választott elnökség kezében van. Ez azonban egyáltalán nem érinti az iskola művelődési munkáját, mert az igazgató korlátlan úr minden oktatási ügyben. A svéd tartományok (megyék) később maguk is alapítottak népfőiskolákat és egészen 5000 koronáig terjedő segítséget nyújtanak ily iskola létesítéséhez. 1872-től kezdve az állam is ad 3—5000 koronáig terjedő segítyt a népfőiskoláknak; a segély összege ezidőszertől több mint 400,000 svéd korona, ezenkívül tanulói ösztöndíjakra is áldoz 80,000 koronát. Az állam a népfőiskolák munkájába nem avatkozik, csupán tanfelügyelői állást rendszeresített a népfőiskolák számára; ennek véleményétől függ, hogy megkapja-e az iskola a támogatást vagy sem. Az iskola jövedelméhez tartozik még a tandíj (20—80 korona tanfolyamként), továbbá havonta 5 korona lakásért és 30 korona ellátásért. Egy-egy 5—6 hónapos tanfolyam költsége 230—300 korona.

Ami már most az iskola belső szervezetét illeti, Else Hildebrandt szerint az iskola célja az állampolgári nevelés. «A hallgató képes legyen a saját, még oly szűk élethivatásából is a természeti és történelmi világ fölött egységes világnézetet alkotni. Képes legyen az életben elébe kerülő különböző véleményeket önállóan, ingadozás nélkül megítélni.» E cél érdekében az értelem fejlesztésén kívül a nevelés eszközeit is felhasználják. Valódi családi nevelésben részesülnek a hallgatók, amit különösen az a körülmény tesz lehetővé, hogy az iskolák vidéken vannak, az igazgató és felesége résztvesz a hallgatóság étkezésében, a tanárok és tanítók együtt élnek a tanulókkal, ez és az igazgató feleségének anyai gondoskodása alakítja ki a népfőiskolai tanulók jellemét. Ez az állandó együttlét különböző műveltségi fokon álló emberek között a lehető legjobb hafással van a tanulók nevelésére.

A tanítás módszere is egészen más, mint az állami tanterv szerint dolgozó iskolákban. Tanítási szabadság, szabad előadások tartása jellemzi itt az oktatást, egyes iskolákban azonban a kérdéses és felel-

tetés módszere is divik. Emellett a könyvnek is nagy szerepe van a svéd népfőiskolában, mert a cél az, hogy megtanítsák a fiatalságot helyesen olvasni, illetőleg az olvasottakat megérteni, összefoglalni; így a további önképzésnek alapot teremtenek. Nemcsak az iskola mellett létesített könyvtárak, de a vándor-könyvtárak is előmozdítják ennek az oktató módszernek sikerét. Nagy gondot fordítanak a vitaestélyekre és a gyakorló órákra, amely utóbbiakon a tanulók maguk is tartanak előadásokat. Egyes főiskolákon szokásos az iskolában úgynevezett községi tanácsot alkotni, itt ennek keretében a tanulók megvitatják a legújabb törvényeket és állami intézkedéseket. A vallás-oktatás, mint külön tantárgy nem szerepel, azonban az északi protestáns vallású népek mély vallásossága itt is érvényre jut az oktatás és étkezés előtti imádságban stb. A tárgyak közül legjelentékenyebb az anyanyelv és a történelem, a kettőt kiegészíti az irodalomtörténet. A földrajznak és az állampolgári ismereteknek körülbelül egyforma óraszámra van, ezenkívül a nemzetgazdaságtan és a német nyelv is része a humanisztikus tárgycsoportnak, amely összesen 300-on fölüli órásszámmal rendelkezik. A második csoport 150-en fölüli órásszámmal: az egészségtan, anatómia és betegápolás, fizika, kémia, állattan, növénytan és geológia. A gyakorlati szakok majdnem 450 órát töltenek be, közöttük vezet a rajz és a szlőjd; ezenkívül a számtan, geometria, földmérés, könyvvezetés, levelezés és előadás szerepel. Ehhez járul még a torna, ének és különböző egyes-előadások. Körülbelül ugyanezeket a tárgyakat adják elő a leányoknak is, de sokkal kevesebb órásszámban, azzal a különbséggel, hogy itt az állampolgári oktatás helyét különböző kézügyességek, varrás, szabás és szövés foglalják le.

Else Hildebrandt vizsgálat tárgyává tette a tanulók társadalmi megoszlását is. Ennek az eredménye az, hogy leginkább önálló kisgazdák fiai és lányai látogatják a főiskolát és pedig többnyire az illető tartomány területéről, ahol az iskola székel. Zselléréknek és mezőgazdasági munkásoknak a gyermekei már sokkal kisebb számban keresik fel az iskolát, ami kétségtelenül anyagi viszonyaikkal kapcsolatos, azonban gyakran előfordul, hogy a gazdasági munkás nemi különbség nélkül éveken keresztül összerakja a pénzét, hogy ilyen főiskolai tanulmányot végezhesen.

Arra a kérdésre, hogy a népfőiskolai oktatásnak milyen hatása van a hallgatók további munkásságra, Hildebrandt mindenekelőtt megjegyzi, hogy valamennyi tárgyat aként tanítják, hogy annak a gazda és a gazdasszony a mezőgazdasági munkában vagy háztartásvezetésben hasznát vehesse. Első időben a legtöbb népfőiskola üzemtechnikai dolgokat is tanított, így pl. állattenyésztést és erdőismét. Ma

azonban kevés népfőiskolán van gazdasági tanfolyam, de női főiskolák most is rendeznek háztartási tanfolyamokat *Kerschensteiner* munkáránevelő szellemében. A szlőjd-oktatás is, különösen a svéd háziipari készségeknek megbecsülése és tovább-oktatása helyet foglal a népfőiskolák munkatervében. Egyáltalán a népfőiskolák több gyakorlati irányú tanfolyamnak központjai.

A népfőiskolák gyakorlati hatása még az a szoros kapcsolat is, amely a népfőiskolát jelenlegi és volt tanítványaival összeköti. A népfőiskola a központja az egész vidék szellemi életének, a volt hallgatók tanulószövetségbe tömörülnek, érdeklődnek az iskola virágzása, újabb tantárgyak stb. iránt, wándorkönyvtárait használják s gyermekeiket is ugyanarra a főiskolára küldik. Az iskolai ünnepeken évenként összejönnek, ott megbeszélik a legszükségesebb tennivalókat, innen indul ki különböző falusi egyesületeknek, szövetkezeteknek az alapítása és ezért igen könnyen érthető, hogy a szövetkezeti vezetők egyszersmind népfőiskolai vezetők is. A legtöbb svédországi szövetkezet alapítója vagy népfőiskolai tanár vagy népfőiskolai növendék s egyes főiskolák, mint például a hvilani, a tejszövetkezeti mozgalom kezdeményezője volt.

Hildebrandt felveti még azt a kérdést, hogy vajjon a népfőiskolán kiképzett tanulók nem fordítanak-e hátat eddigi foglalkozásuknak és nem igyekeznek-e városokban kisebb hivatalnoki vagy szolgai állásokat elnyerni. Olyan kérdés ez, amelyre Magyarországon szintén feleletet várunk, mert ijesztő az egy-két középiskolai osztályt végzett kisgazdafuoknak állami altiszti alkalmazásért való tolongása. Svédországban eleinte sok szemrehányást tettek a népfőiskoláknak, hogy hivatásuktól majd eltérítik a gazdafuikat. A statisztika azonban bebizonyította, hogy ez az aggodalom nemcsak túlzott, de teljesen alaptalan, különösen a kisgazdák gyermekei kivétel nélkül visszatértek szüleik foglalkozásához, sőt a népfőiskola a kivándorlás és a városba tódulás legerősebb ellenszere. Az ifjúság megtanulta a függetlenségnek, a mezőgazdaságban élvezett szabadságnak a becsét értékelni és ezzel szemben elhalványodtak előtte a falusi magánosság és elhagyatottság árnyoldalai. A leányok megtanulták a rendezett háztartás alapvonalait és sok olyan ismeretet, amivel a falusi közegészségügy hiányain segíteni lehet. Általában el lehet mondani, hogy a népfőiskola tanulóinak 90%-a visszatér a mezőgazdasághoz és akik városba vagy külföldre mennek is, jobbára mezőgazdasági munkásoknak a gyermekei, ellenben a törpebirtokosok bizonyos ambícióval térnek haza, hogy kicsiny gazdaságukat mintagazdasággá fejlesszék.

Else Hildebrandt gyakorlati szempontból kiterjeszkedik annak a kérdésnek vizsgálatára is, hogy a népfőiskoláktól miként vált el az alsófokú mezőgazdasági szakoktatás Svédországban. Az első földműves-

iskolát ott még 1840-ben alapították. Úgy mint a mi földműves iskoláinkban, a tanfolyam itt is két évig tartott, azonban a teljesen ingyenes tanítás ellenére is látogatottságuk igen gyér volt, mert a tanulónak nem volt meg a kellő alapjok, hogy a földműves-iskolák által adott szakképzettséget saját gazdaságukban haszonnal alkalmazhassák. Amikor a népfőiskolák virágzani kezdtek, dr. Holmström, a hvilani népfőiskola igazgatója alapított mezőgazdasági tanfolyamot, amelynek vezetője a népfőiskola igazgatója volt, a gazdasági szakokat pedig egy okleveles gazda tanította. Ez a rendszer körülbelül 1910-ig tartotta magát, attól kezdve azután ismét kiválik a mezőgazdasági oktatás a népfőiskolák állampolgári nevelésének a keretei közül, egyes helyeken külön női gazdasági iskolák is alakultak. Anélkül, hogy a földműves-iskolák tanterveinek ismertetésére áttérnénk, meg kell állapítanunk, hogy közöttük és a népfőiskolák között, önállóságuk ellenére, ma is legszorosabb a kapcsolat. A földműves-iskolák rendszerint népfőiskolát végzett tanulókat vesznek fel, miután csak ezeknek van meg az az általános műveltségök, hogy képesek a szerzett gazdasági ismereteket szervesen beilleszteni ismeretkörükbe és gazdaságilag is hasznosítani. És csodálatos, hogy míg a népfőiskolák szervezése előtt a földműves-iskoláknak alig volt hallgatójuk, ma az iskolák és a hallgatók száma állandóan emelkedik. Ez is amellettt szól, hogy a szakképzést meg kell előznie a műveltségi színvonal általános emelésének.

Hildebrandt még vizsgálat tárgyává teszi Svédország északi részében a nemzetiségek: finnek, lappok stb. számára Matarengiben és Sunderbyben létesített népfőiskoláknak a nemzetiségi kérdés megoldására való kedvező hatását, végezetül pedig arra a kérdésre felel, hogy célszerű volna-e Németországban is a skandináv rendszerű népfőiskola meghonosítása. Vizsgálódásainak eredménye ez: «Szükségünk van szakmájokban kitűnően képzett emberekre, de olyanokra is, akiknek hivatásukon felül alkalmuk van, hogy magukat *egész emberré* képezzék ki.» És ha ugyanezt a kérdést feltesszük a magyarországi viszonyokra nézve, ahol a nemzet gerincét alkotó földműves-osztálynak népmilliói 12 éves korukban befejezik tanulmányaikat s a 12 éves gyermek ismeretkészségével és látókörével indulnak a gazdasági és állampolgári élet súlyos feladatai elé, a felelet itt sem lehet más: minél hamarabb meg kell teremtenünk ezt a típikusan mezőgazdasági viszonyokra szabott új iskolát.

Czettler Jenő.

Tanügyi reformjavaslat 1848-ból.

A magyar nemzet politikai tavaszának vérmes, tüzes, szabadelvű, de sokszor szélső hangulata olykor-olykor átcsapott a pedagógia terére